

друштвено релевантних питања (попут меритократског мита, статуса интелектуалца, националног самоодређења, функције језика и литературе), уз изражену метапоетичку самосвест и богато познавање филозофије, психологије, лингвистике (оспољено у завидној мрежи интертекстуалних релација) допринели су позиционирању опуса Владимира Табашевића у сам врх савремене српске прозне продукције. С-трага посматрано, *Тихо тече Мисисипи*, својим т(р)ополошким обиљем, стилском избрушеношћу и естетском самосвојношћу, поставио је високе критеријуме и умногоме наговестио потоња дела овог писца. Приступајући ресемантизацији и креативној проблематизацији наслеђеног поимања друштвено-историјских околности и књижевних конвенција (у које спада и аутофикција), а узимајући у обзир индивидуалнопоетичке темеље, према којима „Ништа, никад, не говоримо другачије осим из најинтимнијих траума” (роман *Па као*) и „а деца која уче језик за време рата морају да науче и то како се ћути и кад се ћути, како се прича и кад се прича” (роман *Заблуда светиої Себасијана*), може се закључити да је савремена српска проза захваљујући Табашевићевом прозном првенцу пронашла постратне и посттрауматске речи, да их је црним голфом одаслала у срце неугаслих индивидуалних и колективних катастрофа (како би их начинила одсудно, небески новим), показавши, истовремено, на који се начин може бивати неуморним краулом и неокончаном страшћу, бивати једним пливањем и једним (касним) летом, подстицајним и књижевноисторијски релевантним и у десетом лету након првобитног публиковања. Иза и траг(ус)ом Мисисипија – наново тече Мисисипи, и у томе је садржана сва лепота и неопходност поновљених (јубиларних) и нових остварења Владимира Табашевића. Т(р)опологија с-трага *Мисисипија* јеж је који тече даље (вазда *ка* и у себи), тече на начин најтише позорности и аутопоетички валидне антиципације будућег.

Др Милица В. ЋУКОВИЋ

Научни сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

tiskicvet38@gmail.com

## ЕКОПОЕТИКА У ЗНАКУ ЛИСИЦЕ

Малгожата Лебда, *Лакоми*, прев. Бисерка Рајчић, Трећи трг – Сребрно дрво, Београд 2025

Роман *Лакоми* пољске песникиње Малгожате Лебде (рођ. 1985) објавила је реномирана издавачка кућа Знак из Кракова 2023. године, а већ 2025. године се појављује на српском језику у издању Трећег трга и

Сребрног дрвета из Београда, у преводу Бисерке Рајчић, која прати и преводи М. Лебду од 2010. године, када су први пут код нас публиковане њене песме у *Лейтмотиву Мајице српске* и *Корацима*. Роман *Лакоми* нашао се у жижи књижевне и културне јавности како у њеној земљи, тако и у европским оквирима. Номинован је, наиме, за најпрестижнију награду у Пољској, која носи назив *Нике* и додељује се ауторима за најбољу прозу, поезију, есејистику и драму на пољском језику, као и за *The Dublin Literary Award 2026*. Тим поводом се, штавише, 16. јануара 2026. године одржао сусрет са списатељицом управо у организацији издавачке куће Знак, а на основу књиге ће почетком 2027. године бити одржана премијера филма *Лакоми* у режији Јагоде Шелц (*Jagoda Szcel*).

*Лакоми* је прозни првенац Малгожате Лебде, премда се може констатовати да је изразито поетске природе. Критичари су запазили да се ради о дирљивом роману, али не и роману који проповеда, те да је начин приповедања „замаглио границу између поезије и прозе у корист обе стране” (Karolina Rychter). Кратка поглавља функционишу као прозаиде, које би и самостално могле веома добро да функционишу, али су део мозаичке наративне структуре која сасвим поуздано може да се именује романом. Ради се, наиме, о књизи која у више димензија проговара о „лиминалним искуствима”, било да се ради о енкаустици поезије и прозе, метатекстуалном подтексту или сложеним односима између људи и нељудских облика постојања, између здравља и болести. Такође, Пјотр Кофта (Piotr Kofta) је приметио „повлачење нараторке из центра приче” у чијем је средишту бака Ружа, али се управо кроз однос унуке и баке рефлектују сва наречена гранична искуства. Отуда не чуди да за баку каже како „припада шуми”, као метафори за границу *per se*.

Но, поставља се питање да ли нараторка проговара с маргине или евентуално постоје два или више центара саме приче, с обзиром на то да се сваки лик ипак чини подједнако легитимним носиоцем истине о природи, па да тако, екопоетички гледано, нема повлашћених. Подједнако су важни брегови, село, кланица крава, кућа, бака, дека, унука, енигматична Ан. Другим речима, центар и маргина су укинута управо да би било могућно да се проговори о ономе што је тихи табу нашег времена и докуче или макар послушну несазнатљиви облици постојања и поретка у свету. У роману се срећемо са екосистемом живота, болести и смрти, а искуство унуке која је дошла на село да води рачуна о болесној баки која умире значи „бити у болести са умирућима”, што се сматра потиснутим искуством наше културе (Joanna Mąkowska). Бака, уз то, „у виду болести жели више да зна о свету”, а своју унуку, за коју сеоске жене говоре да треба да нађе мужа и да иде да украшава цркву за празнике, брани речима „моја унука [је] удата за свет”, на шта је нараторка рекла да ће то унети у стих. У њој је, дакле, начело сублимације уметности и технологије (пише поезију и програмира), питомог и дивљег, градског

и сеоског. Нараторка је готово мистичка пројекција или огледало света, јер паралелно са несрећним случајем погибије краве која је „упала у брег”, она кида и жваће хлеб: „Оштра кора рањава ми непца. Једом хлеб са крвљу. Ето тела и крви, мислим”.

Кроз роман провејава проблем алијенације савременог човека, који је, будући отуђен од природе, онемогућен да у потпуности схвати и открије целог себе, а свако у себи има нешто дивље, изриче се у поглављу „Пст”. Тај аспект сопства нараторка је код себе именовала лисичјим, а код баке је препознала „дивље јеленско”, што објашњава чињеницу да деду смирује глађење рогова које деценијама скупља и „о сваком рогу има причу. Измишља живот том рођаном ткиву”. Чини се да на тај начин он манифестује љубав према баки и аспект свог „живог”, јер бака „одувек обожава живо”, које је њен „простор за слободу” (Joanna Małkowska), пројекција целог њеног „ја”, које је онај за кога је удата волео и поштовао, па је тако деда онај „свет” за који је бака венчана.

Међутим, амбивалентно је и веома интригантна нараторкино „лисице дивље” које носи у себи, свесна га је и прихвата, као и њени укућани, а деда јој за срећу, штавише, дарује „комад лисичјег крзна”. Нараторка из свог *дивљеи* сагледава и прати бакину (али и своју) болест, не би ли га чула и разумела, а затим, посредством речи, поделила са читаоцима, јер управо болест је поистоветила са лисицом. Болест је лакома илити похлепна и прети да заузме читаву кућу, село и околину, али лакомот је и у људима, те та спознаја може бити, парадоксално, исцелитељска. У овом случају, лисице или лакомо треба сачувати, јер је оно аспект „живог” и слободе, као и део човека који му може понудити одговор на питање како да се избори са болешћу која је само њено огледало. Стога је приповедање чин одбрамбеног механизма и манифестација лукавства. Унука на тај начин „прилази болести” и покушава да је освоји, дајући јој име као псу, приповеда је „као приповест”, описује је, храни, али не заборавља да човек и болест ипак нису исто. Поступци Малгожате Лебде наликују на имитативну магију архајских култура, јер она упознаје и превладава болест и смрт опонашајући их. У поглављу „Црнац” дати су призори клизишта земље које је зауставила жега: „зло је појело зло. Зло је узвратило злом”, што је варијација на тему поистовећивања са лошим не би ли се оно спречило и зауставило. На трагу те идеје је и индикативна реченица из „Каладијума”: „Треба одузимати живот, да би се сачувао живот”, што може деловати сурово, посебно баки, али је то неопходно прихватити као истину постојања.

Нараторка има поштовања према природи као целини, чак и онда када је најсуровија. Ако је лисица метафора подмукле болести, она се не либи да и према њој искаже поштовање, и то не само зато што је она пројекција њене унутрашње лакомоти већ и зато што је она „живо”, слика слободе, па и успомене на вољене умируће. Отуда ће у лирски бравурозном

поглављу „Лисица” обећати лисици потопљеној у потоку, којој је грање заробило тело а „вода лагано дере кожу”, да ће се вратити и сахранити њене кости. Тако одаје почаст и свом дивљем, себи као целовитом бићу и свету таквом какав постоји у потпуности, а за који је удата.

Најпосле, врхунац имитативних аналогича достигнут је у суптилом и ефектном виђењу куће и њеног *ишела* управо као лисичјег, посебно када се упореде са песмом „Гваш” из песничке књиге *Mer de Glace* (2021): „Кости куће су халапљиве. Пламти буква. Пламти лаганије него бреза. / Лаганије приближава се ватра – довољно, да повучеш прсте” (превод Бисерке Рајчић). На тај начин би и кућа, сагледана као *иохлејна* лисица, у потпуности требало да буде ритуално заштићена и то потенцијално може објаснити процес размештања ствари и њеног реновирања, које је отпочело управо као последица болести. Чини се да је нараторка немумшто успоставила контакт са тотемом лисице не би ли га супротставила болести у лисичјем облику. У *Историјским коренима чаробне бајке* Владимир Проп наводи, примера ради, како змај може погинути само од себе самог, а „у египатском миту-бајци се острво на коме живи змај зове острво двојника”. Малгожата Лебда је змаја заменила лисицом, те тако креира острво-кућу која представља двојника болести, управо да би успела да вишеструко савлада болест и смрт. Прича, кућа и шума или природу репрезентују троглаву *лакомости* супротстављену мноштву глава у које се уселила болест као одраз „хипертрофиране слике прождирања”, како наводи Проп, објашњавајући потребу да аждаја има три или више глава. Зато се кроз ингениозну метафору *лакомости*, то јест прождрљивости, похлепе, халапљивости, алавости и слично, одражава вечита борба светлости и таме, за живот или смрт, али тако да, у складу са еко-поетичким начелима, нико не однесе превагу. Да поновимо још једном мисао из романа, која је адекватна поента овог читања, а гласи: „треба одузимати живот да би се сачувао живот”.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ  
Универзитет у Новом Саду  
Филозофски факултет  
Одсек за српску књижевност  
jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs